MIĘDZY ROSJĄ A ZACHODEM

Profesor Zbigniew Opacki

MIĘDZY ROSJĄ A ZACHODEM

TOM JUBILEUSZOWY
DEDYKOWANY
PROFESOROWI ZBIGNIEWOWI OPACKIEMU

pod redakcją
Iwony Sakowicz-Tebinki i Bianki Sadowskiej

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2023

Recenzent
dr hab. Katarzyna Błachowska, prof. UW

Redaktor Wydawnictwa
Anna Świtalska-Jopek

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Na okładce
Katedra w Wilnie, widok z początku XX w.
(Wikimedia Commons, domena publiczna)

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-532-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

Spis treści

Labores pariunt honores.
Sylwetka naukowa Profesora Zbigniewa Opackiego | 9

Bibliografia prac Profesora Zbigniewa Opackiego | 15

Ad perpetuam rei memoriam | 27

Борис Владимирович Носов
Несостоявшийся Сейм 1768 г. и политика России в Речи Посполитой | 35

Wiesław Caban
Kariera wojskowa gen. Aleksandra Hurczyna 1830–1902.
Przyczynek do służby Polaków w carskim korpusie oficerskim | 75

Stanisław Wiech
Nagroda czy kara? Problem przeniesień dygnitarzy rosyjskich
z Królestwa Polskiego na Syberię w latach 1860–1890 | 89

Arkadiusz Janicki
Starania Kazimierza Bartłomieja Plater-Zyberka o zniesienie sekwestru
nałożonego na część dóbr rodu Plater-Zyberków
za jego udział w powstaniu listopadowym | 103

Сяргей Токць
Заможныя землеўладальнікі заходніх губерняў Расійскай імперыі
пад пагрозай прымусовай дзяржаўнай службы ў сярэдзіне XIX ст.
(на матэрыяле Гродзенскай губерні) | 117

Marek Szurek
Opinia publiczna Królestwa Polskiego wobec polityki gospodarczej
ministra Franciszka Ksawerego Druckiego-Lubeckiego | 129

Michał Bohun
Ojczyzna i rewolucja. Piotr Kropotkin w latach 1914–1921 | 147

Julian Dybiec
Uczeni niewoli narodowej – dylematy postaw | 167

Наталия Филатова
Историки эпохи романтизма
о конституционном Королевстве Польском | 185

Roman Jurkowski
„Bank Klecki" 1881–1914.
Szkic do dziejów Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego w Klecku | 209

Aleksander Smalianczuk
„Głos Pański budzi we mnie zawsze miłe wspomnienia dni dawnych…"
Лісты Рамана Скірмунта да прафесара Мар'яна Здзяхоўскага
(1926–1931) | 225

Dariusz Tarasiuk
Władze rosyjskie wobec polskich organizacji kulturalnych i oświatowych
na Kresach Wschodnich dawnej Rzeczypospolitej w latach 1906–1914 | 237

Magdalena Nowak
Metropolita Andrzej Szeptycki wobec wyzwań 1918 r.
(polskie i ukraińskie aspiracje narodowe) – zarys problemu badawczego | 249

Michalina Petelska
The mail correspondence between Julia Ledóchowska and Georg Brandes.
The relationships of the Poles with Brandes after 1914 | 275

Anna Łysiak-Łątkowska
Szkoła dla guwernantek i inne projekty kształcenia dziewcząt
w koncepcji edukacyjnej Tadeusza Czackiego | 293

Anna Supruniuk
Mirosław A. Supruniuk
Odnaleziony portret dziekana Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego
Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie prof. Jana Prüffera.
Przyczynek do dziejów ikonografii akademickiej II RP | 313

Iwona Janicka
Stan nauki o położnictwie w świetle raportu Mikołaja Mianowskiego
z podróży do krajów niemieckich w latach 1816–1817. Edycja źródła | 343

Jan Wnęk
Udział polskich historyków medycyny w międzynarodowych
kongresach naukowych w latach 1918–1939 | 367

Barbara Klassa
Wakacje historyka.
Aspekty turystyczne podróży Adolfa Pawińskiego do Hiszpanii | 383

Łukasz Podlaszewski
Zarys dziejów żeglugi pasażerskiej na odcinku Wisły między Płockiem
a Toruniem oraz jej wpływ na społeczeństwo regionu | 409

Franciszek Nowiński
Dawne dzieje Syberii, jej chrystianizacja i Polacy
w relacji księdza Mateusza Wejta | 421

Arnold Kłonczyński
Iran nieegzotyczny.
Wizerunek Iranu w polskiej propagandzie prasowej w latach 1945–1956 | 439

Marek Stażewski
Sprawa zawarcia polsko-niemieckiej umowy
o wykonaniu art. 91 traktatu wersalskiego w roku 1919 | 459

Jacek Tebinka
Rola Polskiego Państwa Podziemnego
w strategii wojennej Winstona S. Churchilla | 477

Eugeniusz Koko
Osiek w okresie II Rzeczypospolitej | 503

Bianca Sadowska
Obraz Moskwy w *Pamiętnikach* Wacława Lednickiego | 519

Indeks osób | 535

Labores pariunt honores.
Sylwetka naukowa Profesora Zbigniewa Opackiego

Profesor Zbigniew Opacki należy do grona historyków związanych ze środowiskiem naukowym Uniwersytetu Gdańskiego, których zainteresowania badawcze dotyczą szeroko pojętej problematyki rosyjskiej.

Urodził się w 1952 r. w Prabutach. W 1971 r., jako absolwent Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Iławie, rozpoczął na Uniwersytecie Gdańskim studia historyczne, które ukończył w 1976 r. Już wtedy wykrystalizowały się jego zainteresowania badawcze, do czego przyczyniło się seminarium dyplomowe prowadzone przez doc. Genowefę Kurpis. Pod jej kierunkiem napisał pracę magisterską zatytułowaną *Zagadnienia gminowładztwa u Aleksandra Hercena i Joachima Lelewela*. Rok po obronie pracy opublikował pierwszy artykuł naukowy powstały na jej podstawie, który ukazał się w „Zeszytach Naukowych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Filologia Rosyjska".

Studia ukończył ze specjalizacją nauczycielską i pierwsze doświadczenia zawodowe, po odbyciu obowiązkowej służby wojskowej zakończonej w stopniu podporucznika rezerwy, zdobył jako nauczyciel historii i geografii w Technikum Przetwórstwa Rybnego w Gdyni. Następne lata przyniosły zmianę na niwie zawodowej i Profesor poświęcił się bibliotekarstwu. W 1978 r. podjął pracę w bibliotece w Kętrzynie, a już rok później został kierownikiem Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Korszach. W 1984 r. powrócił do Gdańska, gdzie w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej objął stanowisko starszego kustosza w Dziale Instrukcyjno-Metodycznym.

Mimo aktywnej pracy zawodowej kontynuował badania naukowe. W 1986 r. obronił rozprawę doktorską napisaną pod kierunkiem doc. dr Genowefy Kurpis.

Dysertacja poświęcona została poglądom na Rosję jednego z najwybitniejszych polskich dziewiętnastowiecznych rosjoznawców – Henryka Kamieńskiego. Recenzentami byli prof. dr hab. Mieczysław Tanty z Instytutu Historii Uniwersytetu Warszawskiego oraz doc. dr hab. Bogusław Cygler z Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego. Na wniosek Rady Instytutu praca otrzymała wyróżnienie.

W 1988 r. został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego, z którym związany był przez cały okres swojej aktywności zawodowej. Prócz działalności dydaktycznej, która obejmowała prowadzenie konwersatoriów, ćwiczeń, wykładów oraz seminariów magisterskich, licencjackich i doktorskich na kierunkach Historia, Filologia Rosyjska, Rosjoznawstwo oraz Turystyka Historyczna, pełnił także funkcje administracyjne. Od 1993 r. piastował kolejno stanowiska kierownika Studium Podyplomowego Historii, prodziekana ds. studiów zaocznych Wydziału Filologiczno-Historycznego (1996–1999), dyrektora Instytutu Historii (1999–2003) oraz kierownika Zakładu Historii Myśli i Kultury Politycznej (2004–2008). Był także jednym z organizatorów Wydziału Historycznego (2007–2008), jego dziekanem (2008–2012) oraz kierownikiem Pracowni Historii Rosji i Europy Wschodniej od momentu jej powołania w 2008 r.

W 1996 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *W kręgu Polski, Rosji i Słowiańszczyzny. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowskiego do 1914 roku*, wyróżnionej nagrodą indywidualną Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Marian Zdziechowski (1861–1938) – wybitny polski slawista, filozof, myśliciel religijny i publicysta polityczny – studiował na Uniwersytecie Petersburskim, a następnie na Uniwersytecie Dorpackim. Doktorat obronił na Uniwersytecie Jagiellońskim i z tą uczelnią związał swą dalszą działalność naukową, aż do wybuchu I wojny światowej. Był także członkiem korespondentem, a następnie członkiem czynnym zagranicznym Akademii Umiejętności. Po zakończeniu działań wojennych podjął pracę na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie jako profesor zwyczajny w katedrze literatury powszechnej, a w późniejszym czasie objął stanowisko dziekana i rektora tej uczelni. Był aktywnym członkiem wielu towarzystw naukowych, komisji i komitetów w kraju oraz poza jego granicami. Postać tego wybitnego naukowca okazała się dla kariery naukowej Profesora niezwykle ważna. Poświęcił on wiele czasu na zgłębianie archiwów w Polsce, na Litwie i w innych krajach, rekonstruując biografię i analizując poglądy Zdziechowskiego. Efektem tych badań były dwie monografie: wspomniana już praca habilitacyjna oraz tzw. książka profesorska *Między uniwersalizmem a partykularyzmem. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowskiego 1914–1938*, wydana w 2006 r.

12 kwietnia 2007 r. prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński nadał Zbigniewowi Opackiemu tytuł profesora. Recenzentami w przewodzie profesorskim byli prof. dr hab. Julian Dybiec z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr hab. Teresa Kulak i prof. dr hab. Szymon Rudnicki z Instytutu Historii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz prof. dr hab. Roman Wapiński z Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego.

Otrzymanie zasłużonego tytułu nie oznaczało dla Profesora końca rozwoju naukowego i kariery. W dalszym ciągu aktywnie rozwijał on działalność badawczą oraz dydaktyczną. W 2020 r. ukazał się *Słownik biograficzny historyków Uniwersytetu Gdańskiego* pod wspólną redakcją naukową z prof. Eugeniuszem Koką, a początek roku następnego przyniósł wydanie monografii poświęconej uniwersytetowi w Wilnie, opisującej jego strukturę, kadrę i osiągnięcia naukowo-dydaktyczne. Praca *Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939* otrzymała Nagrodę Przeglądu Wschodniego im. Aleksandra Gieysztora w kategorii Nagroda Krajowa dla najlepszej książki naukowej o tematyce wschodnioeuropejskiej. Obecnie Profesor wraz z małżonką Dagmarą Płazą-Opacką – również historykiem, wieloletnim dyrektorem Muzeum Miasta Gdyni – pracuje nad biografią naukową Tadeusza Apolinarego Wendy, budowniczego portu w Gdyni.

Choć zaszczytne miejsce w dorobku Profesora zajmują monografie, jest on także autorem wielu innych prac poświęconych polsko-rosyjskim relacjom naukowym w XIX–XX w., kształtowaniu się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków, Rosjan, Litwinów, Białorusinów i Ukraińców, relacjom polsko-żydowskim w XX w., historii historiografii oraz historii nauki. W ciągu długiej kariery zawodowej był współredaktorem kilku monografii i innych publikacji naukowych, wśród których można wymienić: *Tożsamość miejsca i ludzi. Gdańszczanie i ich miasto w perspektywie historyczno-socjologicznej*, powstałą przy współpracy z Małgorzatą Dymnicką, czy *Okno na Europę. Zagadnienia kulturowej tożsamości Petersburga i jego rola w historii powszechnej*, zredagowaną wraz z prof. Franciszkiem Apanowiczem z Uniwersytetu Gdańskiego.

Liczne teksty Profesora zamieszczone zostały w rodzimych i zagranicznych pracach naukowych, zbiorach studiów oraz tomach pokonferencyjnych, a jego artykuły i recenzje ukazywały się w takich czasopismach naukowych, jak: „Przegląd Humanistyczny", „Studia Historyczne", „Kwartalnik Historyczny", „Studia Historica Gedanensia", „Przegląd Wschodnioeuropejski" i wiele innych. Jest on także autorem hasła biograficznego dotyczącego Mariana Zdziechowskiego, opublikowanego w encyklopedii internetowej „Polski Petersburg" jako wynik współpracy pomiędzy

Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie i Międzynarodową Fundacją Charytatywną im. D.S. Lichaczowa.

Profesor czynnie uczestniczył w kilkudziesięciu krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, które odbywały się w polskich, rosyjskich i ukraińskich ośrodkach naukowych.

Ze względu na znaczący dorobek naukowy i wyjątkową aktywność na niwie badawczej, a także doskonałą wiedzę ekspercką Profesor był wielokrotnie zapraszany do pracy w rozmaitych komisjach i organizacjach naukowych. Wśród nich należy wymienić m.in. Prezydium Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego (2004–2009), Prezydium Komitetu Nauk Historycznych PAN (2008–2012) i Polskie Towarzystwo Historiograficzne, w pracach którego bierze czynny udział także obecnie. Wśród innych towarzystw naukowych, z którymi współpracował, wypada wspomnieć Radę Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, której był członkiem, a także Polsko-Rosyjską Komisję do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych do historii, geografii i literatury, której przewodniczył w latach 2010–2012.

Mimo tak intensywnej działalności naukowej Profesor nie zapominał o dydaktyce. W trakcie kilkudziesięciu lat pracy uniwersyteckiej był promotorem wielu prac magisterskich. Do legendy przeszły wymagania, które stawiał przyszłym magistrantom, i w środowisku studenckim utarło się przekonanie, że prowadzone przez niego seminarium przeznaczone jest tylko dla najbardziej pracowitych i zdeterminowanych. Przez wiele lat sprawował funkcję opiekuna Koła Naukowego Miłośników Wschodu, które skupiało studentów chcących poszerzyć swoją wiedzę na temat krajów byłego ZSRR. Kilkoro z nich kontynuowało później badania w ramach studiów doktoranckich. Zachęcanie młodych ludzi do podejmowania samodzielnych badań i solidnej pracy badawczej zawsze pozostawały dla niego na pierwszym miejscu. Prowadził regularne spotkania seminaryjne, na których spotykało się nie tylko grono doktorantów, lecz także samodzielnych pracowników naukowych. Te poniedziałkowe spotkania cały czas pozostają doskonałą okazją do wymiany myśli i dzielenia się aktualnym stanem pracy badawczej oraz przestrzenią konstruktywnej krytyki. Uczą otwartości na rozmaite zagadnienia naukowe, zachęcają do formułowania pytań, a także kształcą umiejętność selekcji materiału i jego właściwego wykorzystania.

Jako surowy i wymagający, a jednocześnie bardzo wspierający i zaangażowany opiekun naukowy Profesor wypromował ośmiu doktorów, z których większość znalazła zatrudnienie w ośrodkach akademickich lub instytucjach nauki i kultury.

Zbigniew Opacki był recenzentem jedenastu rozpraw doktorskich i sześciu prac habilitacyjnych oraz autorem jednego wniosku o nadanie tytułu profesorskiego.

Prócz naukowego zainteresowania stosunkami polsko-rosyjskimi i innymi szeroko pojętymi tematami rosjoznawczymi, prywatnie Profesor jest miłośnikiem kultury włoskiej. Wielokrotne wyjazdy oraz zainteresowanie sztuką i historią Italii skłoniły go do podjęcia nauki języka Dantego. Obecnie posługuje się nim w stopniu zaawansowanym, co z pewnością odkrywa przed nim nowe możliwości badawcze i poznawcze.

Poniższa księga stanowi wyraz uznania jej autorów dla działalności naukowej i dydaktycznej Profesora. Składa się na nią zbiór artykułów napisanych przez jego byłych współpracowników, doktorantów i przyjaciół. Mamy nadzieję, że stanie się ona świadectwem jego dokonań badawczych, przede wszystkim w odniesieniu do niełatwej historii stosunków polsko-rosyjskich.

Bianca Sadowska